

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Tomislave Marasovic, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections

Φ. Πέτσας

doi: [10.12681/makedonika.385](https://doi.org/10.12681/makedonika.385)

Copyright © 2014, Φ. Πέτσας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσας Φ. (1977). Tomislave Marasovic, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections. *Μακεδονικά*, 17(1), 460–462. <https://doi.org/10.12681/makedonika.385>

Στόν κατάλογο τῶν μνημείων (σ. 165-185) καί στούς πίνακες τῶν εἰκόνων, τὰ πορτραῖτα παρουσιάζονται περίπου μέ τήν ἴδια σειρά πού παρουσιάζονται στό κείμενο. Στόν πίνακα Μουσειῶν (σ. 186-189) γίνεται φανερό ὅτι ἐκτός ἀπό τήν Αἴγυπτο (κυρίως Μουσεῖο Ἀλεξανδρείας), πλοῦσια σέ Πτολεμαϊκά πορτραῖτα εἶναι Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀμερικῆς. Στήν Ἑλλάδα εἰκόνες τῶν Πτολεμαίων κατέχουν κυρίως τό Ἐθνικό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο καί τό Μουσεῖο Μπενάκη στήν Ἀθήνα, τό Μουσεῖο τῆς Δήλου καί τό Μουσεῖο τῆς Θήρας. Οὗτ' ἔνα δείγμα, οὗτ' ἔνα ἐκμαγεῖο στό Μουσεῖο τῆς Θεσσαλονίκης ἢ ἄλλου στή Μακεδονία, ἀπ' ὅπου ξεκίνησε ἡ δυναστεία τῶν Πτολεμαίων, πού κυβέρνησε τήν Αἴγυπτο καί γειτονικές τῆς χώρας ἐπί τρεῖς αἰῶνες!

Ἡ σειρά τῶν εἰκόνων στούς πίνακες ξεκινáει ἀπό κεφάλι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου σέ ἀσημένιο τετραδράχμιο (πίν. 1,1). Ὁ Ἀλέξανδρος πάλι ἡ ἀέναη πηγῆ. Σωστά. Ἀλλά κάποτε πρέπει νά ἐρευνηθοῦν ὅλες οἱ ἀφανεῖς φλέβες, πού, σάν ὑπόγεια νάματα, ξεκίνησαν ἀπό τή μητροπολιτική Μακεδονία καί γονιμοποίησαν τόν Ἑλληνισμό. Ἡ ἔρευνα αὐτή πρέπει νά γίνῃ ἔργον τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μιά ἐλπίδα εἶναι τὰ νεοσύστατα τμήματά τῆς: τό Γλωσσικό, τό Ἱστορικό καί κυρίως τό Ἀρχαιολογικό, πού μπορεῖ νά χρησιμοποιήσῃ καί πρωτοφανέρωτες ἄμεσες πηγές ἀπό ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές καί τυχαῖα εὑρήματα.

Ὑποδειγματικές ἐκδόσεις, ὅπως οἱ δυο πρώτες τῆς νέας σειράς τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, μπορεῖ νά εἶναι παράδειγμα γιά μίμησῃ.

Φ. ΠΙΕΤΣΑΣ

Tomislav Marasović, Diocletian's Palace, Little Art Books, Monuments and Collections, Beograd 1974.

Τό ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ στό Σπαλάτο τῆς Δαλματίας εἶναι γνωστό ἀπό παλιές μελέτες Ἀγγλων¹, Αἰστριακῶν², Γάλλων³, Γιουγκοσλάβων⁴ καί ἄλλων ἱστορικῶν τῆς Τέχνης. Ἀπό τίς νεώτερες ἔρευνες καί μελέτες μᾶς εἶναι πῶς γνωστά τὰ δημοσιεύματα τοῦ ἐρευνητοῦ τοῦ Γαλεριανοῦ συμπλέγματος τῆς Θεσσαλονίκης ἀειμνήστου Δανοῦ ἀρχαιολόγου E. D yg g v e⁵, καθὼς καί τό σύγχρονο περίπου ἄρθρο τοῦ N. Duval σέ περιοδικό τοῦ Split⁶.

Σημαντικώτατη εἶναι, ἀλλά καί λιγώτερο γνωστή σέ μᾶς, ἡ νεώτερη συμβολή στήν ἔρευνα τοῦ ἀνακτοροῦ ἀπό τοῦς J. καί T. Marasović⁷. Ἐδῶ θέλομε νά παρουσιάσωμε ἀπλῶς

1. R. A d a m, Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalatro in Dalmatia, London 1764.

2. G. N i e m a n n, Der Palast Diocletians in Spalato, Wien 1910.

3. E. H é b r a r d - J. Z e i l l e r, Spalato, le palais de Diocletien, Paris 1912.

4. F. B u l i ć - L. J. K a r a m a n, Kaiser Diocletians Palast in Split, Zagreb 1929, C. F i s k o v i ć, Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu, Rad Jugoslovenske Akademije 279, Zagreb 1950, B. G a b r i ć e v i ć, Gradnja palače u Aspalathosu logična posljedica Diokletijanovih državnih reformi, «Slobodna Dalmacija», Split 1.5.1959.

5. E. D y g g v e, Nouvelles recherches au peristyle du palais de Diocletien à Split, Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia, I, 1-6, I-IV, Oslo 1962.

6. N. D u v a l, La place de Split dans l'architecture aulique de Bas-Empire, «Urbs», 1961-1962, σ. 67-95.

7. B. G a b r i ć e v i ć - T. M a r a s o v i ć, Guide to the Western Part of the Underground Halls of Diocletian's Palace, Split 1959, J. καί T. M a r a s o v i ć, Pregled radova Urba-

ένα μικρό 'Οδηγό ἀγγλόγλωσσο, πού κατατοπίζει τὸ γενικὸ κοινὸ μ' ἕνα σύντομο, ἀλλὰ ὑπεύθυνο καὶ καλογραμμὲνο κείμενο (σ. V-XX), βιβλιογραφία (σ. XXI) καὶ εἰκόνες καλοδιαλεγμένες καὶ καλοτυπωμένες. Τρεῖς, μαζί μὲ τὶς εἰκόνες τοῦ ἐξωφύλλου μέσα καὶ ἔξω, εἶναι ἐγχρωμες. Ἀπὸ τὶς ἀσπρόμαυρες 42 περίπου εἶναι ὀλοσέλιδες καὶ 5 δισέλιδες. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται ἰχνογραφήματα ἀπὸ τὰ παλαιὰ δημοσιεύματα τῶν J. Lavallée-L. Cassas¹ καὶ R. Adam, ἀναπαράσταση τοῦ ἀνακτόρου ἀπὸ τοῦς E. Hébrard - J. Zeiller καὶ σχέδιο κατ'ὄψεως τοῦ ἀνακτόρου μὲ ὑπόμνημα (πρβ. Μακεδονικά 14, 1974, 372-373).

Ἀπὸ τὸ κείμενο ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ σελίδες πού ἀναφέρονται στὰ ἀποτελέσματα προσφάτων ἐρευνῶν (πρβ. Μακεδονικά, ἔ. ἀ., σ. 371 κ. ἔ.). Οἱ νεώτερες αὐτὲς ἐρευνες ἔδειξαν ὅτι τὸ περιστύλιο εἶχε ἕνα κεντρικὸ ρόλο στὸ συντονισμὸ τῆς λειτουργικότητος τῶν μερῶν τοῦ ἀνακτόρου. Ἀνάλογη εἶναι ἡ κλιμακωμένη πορεία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς διακοσμῆσεως ἀπὸ τὴ Βόρεια (Χρυσή) Πύλη διὰ τοῦ περιστυλίου (δάπεδο 28 x 14 μ.) πρὸς τὸ πρόθυρο τῶν διαμερισμάτων τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὅπου κορυφώνεται. Ἀπὸ τὴν αὐτὴ τοῦ περιστυλίου κλίμακας γύρω ὀδηγοῦσαν στὰ ὑψηλότερα δάπεδα ὅπως σὲ ρωμαϊκὸ Forum, ἐνὸς ἄλλῃ κλίμακα καταβάσεως πρὸς Νότον ὀδηγοῦσε στὰ νεοαποκαλυφθέντα διαμερίσματα τοῦ ἰσογείου τῆς νότιας, πρὸς τὴ θάλασσα, πλευρᾶς, πού στὸν ὄροφο πάνω τους εἶχαν τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα. Ἀπ' αὐτὰ κατέβαινε ὁ αὐτοκράτωρ κὶ ἔπαιρνε τὴ θέση του σὲ βῆμα τοῦ προθύρου κατὰ τὶς τελετὲς τῆς ἀποθεώσεώς του.

Ἀπὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα τοῦ ὀ ρ ὄ φ ο υ μόνον τὸ θολοσκέπαστο vestibulum διατηρεῖ ἀκόμη σημαντικὰ λείψανα. Διατηροῦνται ὁμοῦ σὲ καλὴ σχετικῶς κατάσταση τὰ διαμερίσματα τοῦ ἰ σ ο γ ε ἰ ο υ, πού ἀνασκάφηκαν κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες. Ἀντανεκλοῦν κάπως τὴ διαρρύθμιση καὶ τῶν φαναιόμενων διαμερισμάτων τοῦ ὀρόφου (τῶν ὁποίων ἄλλωστε διατήρησαν στὴν ἐπίχωσή τους ἀρχιτεκτονικὰ μέλη) καὶ γι' αὐτὸ ἡ μεγάλη σημασία τους ἐπαυξάνεται.

Τὰ κεντρικὰ διαμερίσματα τοῦ ἰσογείου ἐξασφάλιζαν τὴν ἐξοδο πρὸς τὴ θάλασσα: καὶ κατὰ τὴν ἐννοια τοῦ κεντρικοῦ ἄξονος τοῦ ἀνακτόρου «διὰ τοῦ περιστυλίου», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ διαμερίσματα τοῦ ὀρόφου μὲ κλίμακας καταβάσεως. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας τὸ ἀνάκτορο εἶχε σ' ὅλο τὸ πλάτος του μιὰ στοῶν στὸν ὄροφο μὲ ἀντίστοιχη στοῶν στὸ ἰσόγειο. Ἀπὸ τὶς στοῶς γίνονταν προσιτὰ ὅλα τὰ νότια διαμερίσματα. Τὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια τοῦ ἰσογείου ἔχουν ποικιλία στὴ μορφὴ καὶ στὴ διαρρύθμισή τους, ἀνάλογη μὲ τὸν προορισμὸ καὶ τὴ λειτουργικότητά τους. Εἶναι ὀρθογώνια, τετράγωνα, κυκλικὰ, τριφυλλόσχημα, τετράφυλλα, τρίκλιτα, σταυροειδῆ κ.ο.κ. Σκεπάζονται μὲ ποικίλους τρόπους, μὲ θόλους καὶ καμάρες συνεχεῖς ἢ τεμνόμενες σὲ σχῆμα σταυροῦ. Διάδρομοι ἔδιναν ἀμυδρὸ φῶς τῆς ἡμέρας στοὺς χώρους.

Διαφορετικὴ εἶναι ἡ σύνθεσις τῶν δύο συγκροτημάτων, πού ἀναπτύσσονται συμμετρικὰ ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονος:

nističkog biroa na istraživanju, zaštiti i uredenju Dioklecijanove palače, «Urbs» 4 (1961-1962) 67-95, T. Marasović, Prizemlje dvorane Dioklecijanove palače u Splitu, Split 1966, J. καὶ T. Marasović, Dioklecijanova palača, «Zora», Zagreb 1968, T. Marasović, Gli appartamenti dell' Imperatore Diocleziano nel suo palazzo a Split, Acta Institutum Romanum Norvegiae, IV, σ. 33-40, Ρώμη 1969, J. Marasović - T. Marasović - S. McNaally - J. Wilkes, Diocletian's Palace, Report on Joint Excavations in Southeast Quarter, I, Split 1972.

1. J. Lavallée-L. Cassas, Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et de la Dalmatie, Paris 1802.

Στό δυτικό άκρο υπάρχουν μικροί ποικιλόμορφοι χώροι με άβέβαιο προορισμό, που άφίνουν όμως νά ύποτεθή πώς πάνω τους ήταν τά ιδιαίτερα διαμερίσματα του Διοκλητιανού. Στό μέσον τής δυτικής πτέρυγας υπάρχουν δύο χώροι σέ μορφή βασιλικής—μιά μονόκλιτη και μία τρίκλιτη—ίσως για λατρευτικές ανάγκες του άνακτόρου. Δίνουν τό χαρακτήρα σ' όλη τή δυτική πτέρυγα.

Ό κεντρικός άρχιτεκτονικός πυρήνας τής ανατολικής πτέρυγος είναι διαφορετικός. Είναι μία σταυρική αίθουσα, που πάνω της, στον όροφο, είχε άλλη όκταγωνική με κόγχες. Περιβάλλεται σέ τρεις πλευρές της από μικρότερους σταυροειδείς χώρους και μεγαλύτερα δωμάτια, ενώ τό σύνολο περιβάλλεται στις τρεις πλευρές από μακρύ διάδρομο. Άναμένεται ή συνέχιση τής ανασκαφής νά βεβαιώσει ότι τά διαμερίσματα αυτά ήταν για τά γεύματα και ότι στό ανατολικό άκρο τής πτέρυγος θά άποκαλυφθούν ίσως τά διαμερίσματα των γυναικών.

Ό διυσμός που παρατηρείται στις άρχιτεκτονικές μορφές άποδίδεται σέ άποφασισμένο ή άβέβητο συνδυασμό άρχιτεκτονικών μορφών τής Άνατολής, και τής Δύσεως από ένα αυτοκράτορα που έδωσε πολιτική μορφή στη διάκριση Άνατολής και Δύσεως μέσα στό πλαίσια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Λουτρά με τις σχετικές εγκαταστάσεις τους (ύπόκαυστα, σωληνώσεις κ.λ.) άποκαλύφθηκαν σέ δύο θέσεις του άνακτορικού συμπλέγματος.

Όλα πάντως τά νέα στοιχεία του ίσογείου του άνακτόρου είναι δευτερεύοντα, ενώ τά σωζόμενα του όρόφου μένου ξαρματωμένα από τό μεγαλύτερο μέρος του άρχιτεκτονικού, του γλυπτικού και του χρωματικού τους διακόσμου. Τά καλύτερα διατηρημένα είναι τό Μουσείο του Διοκλητιανού και ό ναός του Διός, που διατηρούν άνάγλυφα θυρώματα, κοσμητές, φατώματα, τόξα κ.λ. Αυτά είναι γνωστά από παλαιότερες μελέτες.

Νέα στοιχεία ήλθαν στό φώς κατά τά τελευταία έτη για δύο μικρότερες ροτόντες, που ήταν γνωστές από περιγραφή του 16ου αιώνος, άλλ' εν τώ μεταξύ είχαν άφανισθή τά λείψανά τους άνάμεσα σέ νεότερα κτίσματα.

Στά δύο βόρεια τεταρτημόρια του άνακτόρου μόνον άραιά λείψανα διατηρούνται άνάμεσα στις νεότερες κατασκευές: μέρη τοίχων, πεσσοί, που-και-που παράθυρο ή τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου. Άπό τους κύριους δρόμους (decumanus και cardo maximus) τμήματα διατηρούν τό άρχικό τους πλάτος και μερικούς από τους κίονες των κιονοστοιχιών τους. Σ' αυτό τό βόρειο τμήμα του άνακτόρου και κοντά στην Άνατολική Πύλη και στό Περιστύλιο οι νεότερες έρευνες άποκάλυψαν καλοδιατηρημένους όχητους, που μαζί με τό θαυμάσια διατηρημένο ύδραγωγείο παρά την Σάλινα (Solin) δίνουν μία ιδέα του ύψηλου επιπέδου των εγκαταστάσεων ύγείας και καθαριότητας στην Άσπάλαθο. Αυτό είναι τό όνομα αυτής τής άλλοτε έλληνικής άποικίας (Άσπάλαθος—Spalato—Split).

Οι νεότερες τύχες του άνακτόρου και του Σπαλάτου (σ. XVII κ.έ.) ένδιαφέρουν λιγώτερο. Άν έξέθεσα εδώ με κάποιο πλάτος τό περιεχόμενο ενός μικρού Όδηγου, είναι γιατί τό άνάκτορο του Διοκλητιανού ένδιαφέρει κάθε μελετητή του άνακτορικού συμπλέγματος του Γαλερίου και τής Θεσσαλονίκης γενικότερα. Με τά δικά μας στό νοδ έκαμα μία επίσκεψη στό Σπαλάτο με την άπαραίτητη προετοιμασία και με τον άναπόφευκτο προβληματισμό ύστερα.

Έντύπωση προκαλεί ή φροντίδα που καταβάλλουν οι Γιουγκοσλάβοι άρμόδιοι για την έρευνα, τή μελέτη, τή συντήρηση και τή διεθνή προβολή του παλατιού. Η μέριμνα αυτή γίνεται φανερή και στό μικρό έκλαϊκευτικό όδηγό με την άρτια τυποτεχνική έμφάνιση, που άδεικνύεται μόνον από λίγα μεταφραστικά και πιο πολλά τυπογραφικά λάθη του άγγλικού κειμένου.